

Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη: Τ' αγνάντεμα

Λίγες πληροφορίες για το συγγραφέα

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851 – 1911), γιος ιερέα, γεννήθηκε στη Σκιάθο και, καθώς ήταν ένα από τα έξι παιδιά μιας φτωχής οικογένειας έζησε μια ζωή γεμάτη στερήσεις. Γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας, αλλά αναγκάστηκε να διακόψει τις σπουδές του και να εργαστεί. Μελέτησε μόνος του ξένες γλώσσες και εργάστηκε ως μεταφραστής σε εφημερίδες.

Άρχισε το συγγραφικό του έργο με ιστορικά μυθιστορήματα, στη συνέχεια όμως στράφηκε στο ηθογραφικό διήγημα. Έγραψε περίπου 200 διηγήματα, αλλά δεν τα είδε τυπωμένα σε βιβλίο. Τα διηγήματά του διακρίνονται σε αθηναϊκά και σκιαθίτικα. Οι ήρωές του απλοί Σκιαθίτες οι περισσότεροι (βοσκοί, ναύτες, νεαρές κοπέλες, ηλικιωμένες γυναίκες, κλπ) συγκροτούν έναν κόσμο όπου συνυπάρχουν η καλοσύνη και η αθωότητα αλλά και η κακία και ο φθόνος. Η γλώσσα του, προσωπική και ιδιότυπη είναι επηρεασμένη από τη γλώσσα της εκκλησίας και της υμνογραφίας.

Αρχικά τα διηγήματά του έχουν περισσότερο ηθογραφικό και κοινωνικό χαρακτήρα, και χρησιμοποιεί τον ρεαλισμό, για να απεικονίσει κόσμο σκληρό που υποφέρει από τη φτώχεια και τη δυστυχία. Τα διηγήματα όμως που γράφει κατά την τελευταία δεκαετία της ζωής του είναι λυρικότερα και ποιοτικότερα, και κάποια από αυτά θεωρούνται αριστουργήματα της νεοελληνικής πεζογραφίας (Όνειρο στο κύμα, Υπό την βασιλικήν δρυν, κλπ.). Εξαιρετικό πεζογράφημα του Παπαδιαμάντη είναι η νουβέλα, **Η φόνισσα (1903)**, μια ψυχογραφία με κοινωνικό περιεχόμενο και μεταφυσικό προβληματισμό. Είναι ένας από τους σημαντικότερους Νεοέλληνες πεζογράφους.

Τ' αγνάντεμα: Το διήγημα ανήκει στη σειρά των σκιαθίτικων διηγημάτων του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και είναι ηθογραφικό. Στο διήγημα αυτό ο αναγνώστης έχει την ευκαιρία να παρακολουθήσει χαρακτηριστικές όψεις της Σκιάθου του Παπαδιαμάντη, όπως τον κύκλο ζωής της φύσης και την στενή εξάρτηση των ανθρώπων από αυτή. Το διήγημα συγκεντρώνει πολλά ηθογραφικά στοιχεία (χρωροχρόνος, λογοτεχνικοί ήρωες και λειτουργίες, ιδεολογικά χαρακτηριστικά) και συνιστά αντιπροσωπευτικό δείγμα γραφής του Παπαδιαμάντη, καθώς συνδυάζεται η γλαφυρή ανθρωπογεωγραφία με ουσιαστικά γνωρίσματα της αφηγηματικής του τεχνικής (διάρθρωση, αφηγηματικά μέρη, κυκλική αφήγηση, παντογνωστής αφηγητής, χαρακτηριστική περιγραφή, ελεύθερος πλάγιος λόγος, μίμηση, παράδειγμα, παραμυθιακή διήγηση).

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο πεζογράφος καταγράφει τη συλλογική ψυχολογία των ναυτικών την στιγμή της αναχώρησης και ερμηνεύει την εθιμοτυπία, τα αισθήματα και τις σκέψεις των γυναικών τους, που την ημέρα εκείνη συγκεντρώνονται στο εξωκκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας με το διπλό στόχο, του αγναντέματος και της χριστιανικής δέησης για την προστασία των ναυτικών και την παρηγοριά των οικογενειών τους.

Νοηματικές ενότητες

1η ενότητα: «Επάνω στον βράχον της ερήμου ακτής...δια να καθίσουν και αγναντέψουν»:

Αναφορά στο εξωκκλήσι. Φυσική περιγραφή του χώρου, ο κύκλος ζωής της φύσης – η εθιμοτυπία της αγροτικής κοινωνίας, η οργάνωση, οι παραδόσεις και η θρησκευτική ζωή.

2η ενότητα: «Άμα είχαν φωτισθή τα νερά...έβαλλε πλώρην προς βορράν»:

Η ζωή και τα συναισθήματα των ναυτικών μέσα από τη σκηνή της αναχώρησης και του αποχωρισμού από τα σπίτια και τις οικογένειές τους.

Ο παντογνωστής αφηγητής καταγράφει τη συλλογική ψυχολογία των ναυτικών την ημέρα της αναχώρησής τους

3η ενότητα: «Την ημέραν εκείνην...Κοίτα τις, στα μάτια έκαμαν»:

Η σύναξη των γυναικών στο εξωκκλήσι με διπλό στόχο το «αγνάντεμα» και τη χριστιανική δέηση για την προστασία των ναυτικών και την παρηγοριά των οικογενειών τους. Οι συμβουλές της γριάς Μαλαμίτσας. Ο δεσπότης ρόλος και το ήθος των γυναικών.

4η ενότητα: «Ως τόσον οι γυναίκες...στο καλό, στο καλό!»:

Η αναχώρηση και οι ευχές για καλό «κατευόδιο» - τα αισθήματα και οι σκέψεις των γυναικών.

5η ενότητα: «Παιδιά μου... θεία Φλωρού!»:

Η εμφάνιση της γριάς καπετάνισσας Συρραχίνας και η διήγησή της – Ηθοπλαστική παρηγορητική διήγηση για τη δύναμη της συζυγικής πίστης και αγάπης.

η γριά Συρραχίνα με μια διδακτική ιστορία αναφερόμενη σε μια αρχοντοπούλα των αρχαίων χρόνων, τη Φλανδρώ, εξυμνεί τη συζυγική πίστη, επιβεβαιώνει την εύνοια του θείου για όποιον διαθέτει ειλικρινή ανθρώπινα αισθήματα και, με αυτόν τον τρόπο, ενδυναμώνει ψυχικά τις γυναίκες που αποχωρούν για να συνεχίσουν την καθημερινή τους ζωή και να εκτελέσουν τον κοινωνικό τους ρόλο

δη ενότητα: «Ο ήλιος εχαμήλωσε...και στην καλή την ώρα!»:

Οι στιγμές μετά την αναχώρηση. Μετά το ηθικό επιμύθιο της γερόντισσας οι γυναίκες εμψυχώνονται και ησυχασμένες επιστρέφουν στα σπίτια τους, για να συνεχίσουν τη ζωή τους και να επιτελέσουν τους κοινωνικούς τους ρόλους.

Γλώσσα

Η γλώσσα του Παπαδιαμάντη είναι συνδυασμός αρχαίας, βυζαντινής, καθαρεύουσας και δημοτικής. Πρόκειται για μια ιδιόρρυθμη προσωπική γλώσσα, ένα μικτό γλωσσικό ιδίωμα καθαρεύουσας με στοιχεία δημοτικής και με τοπικούς ιδιωτισμούς. Στους διαλόγους χρησιμοποιείται η ομιλούμενη λαϊκή γλώσσα με ιδιωτισμούς της Σκιάθου, ενώ στην αφήγηση βάση αποτελεί η καθαρεύουσα, στην οποία, όμως, υπάρχουν πολλά στοιχεία της δημοτικής. Τέλος, στις περιγραφές χρησιμοποιείται η καθαρεύουσα, το κατά παράδοση γλωσσικό όργανο της πεζογραφίας. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί και λέξεις της αρχαίας ελληνικής, όπως και λέξεις της εκκλησιαστικής παράδοσης.

Σχήματα Λόγου – μερικά παραδείγματα

1. Μεταφορές: «Ο βορράς μαινεται και βρυχάται...το κύμα λυσσά...Κι ο βράχος υψώνει την πλάτην του γίγας ακλόνητος...και το ερημοκλήσι στεφανώνει την κορυφήν του»,

«βαθείαν κυμαινομένην γενειάδα»,

«στα πανιά τα αιμωδιασμένα και ναρκωμένα από την μακράν ραστώνην σκάφη»,

«Υπερήφανα, καμαρωμένα, αδεφλωμένα τα δύο»,

«η ψυχή μου, η πνοή μου και να είναι πάντα στα πανιά σου...να διώχνη τα μαύρα τα κατακόκκινα τελώνια, πριν προφτάσουν να κατακαθίσουν στα πινά σου», «τα μάτια της εστέγνωσαν»

2. Παρομοιώσεις: «ως φωλιά θαλασσαετού»,

«ως να εσφίγγοντο δια να κόψουν την αόρατον εκείνην κλωστήν»,

«ωσάν λαμπάδα του Επιταφίου»

3. Προσωποποιήσεις: «και τα κύματα επικράθησαν, κι εφαρμακώθησαν, και θύμωσαν, κι αγρίεψαν κι εθερίεψαν», «<βογγά απάνω της το κύμα».

4. Εικόνες: η εικόνα της περιγραφής του εξωκκλησίου, του φυσικού τοπίου

η εικόνα των πλοίων που φέρνουν βόλτες στο λιμάνι

η εικόνα της προσέλευσης των γυναικών στο εξωκλήσι

η εικόνα της λάμψης των κανδηλιών στο εξωκλήσι

η εικόνα των πλοίων που αποχωρούν

η εικόνα του βράχου που ονομάζεται Φλανδρώ

η εικόνα των γυναικών που επιστρέφουν στις καθημερινές τους ασχολίες

Τα συναισθήματα των γυναικών που αγναντεύουν το πέλαγος:

Τα συναισθήματα των γυναικών που αγναντεύουν το πέλαγος κατά την αναχώρηση των αγαπημένων τους προσώπων – ναυτικών, αναμφισβήτητα, είναι έντονα. Πρόκειται για έκδηλα συναισθήματα βαθιάς αγάπης, πίστης και αφοσίωσης. Επίσης, εμφανής είναι η θλίψη των γυναικών για τον αποχωρισμό, καθώς και η καρτερία για την επιστροφή.

Στο κείμενο διακρίνονται και συναισθήματα θρησκευτικής ευλάβειας, καθώς οι γυναίκες προσεύχονται με ειλικρίνεια και βαθιά πίστη για την αποφυγή των κινδύνων και την ασφαλή επιστροφή των αγαπημένων τους, γεγονός που φανερώνει την αγωνία και το φόβο τους για τους κινδύνους που ελλοχεύουν μέσα στη θάλασσα («Η ψυχή μου, η πνοή μου, να είναι πάντα στα πανιά σου, ωσάν λαμπάδα του Επιταφίου, να διώχνη τα μαύρα, τα κατακόκκινα τελώνια, πριν προφτάσουν να κατακαθίσουν στα πινά σου. Σύρε, πουλί μου, στο καλό και στην καλή την ώρα! Στο καλό!»).

Η παραστατική και πλούσια από εικόνες περιγραφή του αγναντέματος αποσκοπεί στην καταγραφή της συλλογικής ψυχολογίας των γυναικών. Με την περιγραφή αυτή των γυναικών, που συγκεντρώνονται στο εξωκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώρας με το διπλό στόχο του αγναντέματος και της χριστιανικής παράκλησης για την προστασία των ναυτικών και την παραμυθία των οικογενειών τους, εκφράζονται με ζωντάνια και παραστατικότητα τα συναισθήματα και οι σκέψεις τους. Άλλωστε, πρόκειται για ένα ηθογραφικό διήγημα, που, πρωτίστως, στοχεύει στην καταγραφή του ήθους και της συναισθηματικής διάθεσης των λογοτεχνικών ηρώων.

Παραδοσιακοί ρόλοι αντρών και γυναικών

Στο διήγημα αυτό του Παπαδιαμάντη απεικονίζονται οι παραδοσιακοί ρόλοι των γυναικών και των αντρών στην Σκιάθο στις αρχές του περασμένου αιώνα, που θα μπορούσαν να περιγραφούν με τα ακόλουθα δίπολα:

<u>Αντρας</u> : εργασία εξωτερική (θάλασσα)	έξω	δράση	κίνηση
<u>Γυναίκα</u> : οικιακές εργασίες (σπίτι)	μέσα	ευχή, προσευχή, αγωνία	ακινησία

Αντιστοιχίες ανάμεσα στην ιστορία της Φλανδρώς και στις ζωές των γυναικών των ναυτικών

- οι γυναίκες ταυτίζονται με την ηρωίδα, καθώς τις διακρίνει η ίδια αγάπη, πίστη και αφοσίωση προς τα αγαπημένα τους πρόσωπα, ναυτικούς, τους οποίους αποχωρίζονται κάθε φορά που η θάλασσα και το καθήκον τους προς αυτή τους καλεί να ταξιδέψουν
- η στιγμή του αποχωρισμού και του αγναντέματος των γυναικών του διηγήματος παρουσιάζει πολλές αντιστοιχίες με το αγνάντεμα του καραβιού του άνδρα της αρχαίας ηρωίδας, καθώς επικρατούν οι ίδιες συνήθειες και τα ίδια συναισθήματα θλίψης, αγωνίας, καρτερικότητας, αγάπης και αφοσίωσης
- η ίδια ανησυχία και ο ίδιος φόβος για τους κινδύνους που ελλοχεύουν στους κόλπους της θάλασσας διακρίνεται στα συναισθήματα και στις σκέψεις τους
- κοινό στοιχείο στις ζωές των γυναικών του διηγήματος και της Φλανδρώς αποτελεί ο δεσπότης ρόλος της θρησκείας. Η βαθειά θρησκευτική πίστη και η επίκληση του θείου στοιχείου χαρακτηρίζει τόσο τις γυναίκες των νεότερων χρόνων όσο και την αρχαία ηρωίδα.

Οι δύο γριές:

Ο αφηγητής βρίσκει την ευκαιρία να εμπλουτίσει ηθολογικά τη διήγηση με την εμφάνιση των δύο γηραιότερων γυναικών. Με την εμφάνιση της γριάς Μαλαμίτσας ο συγγραφέας επιτυγχάνει την ηθολογική ενίσχυση του διηγήματός του, καθώς περιγράφει χαρακτηριστικά το συγκεκριμένο λογοτεχνικό ήρωα. Επίσης, κάνει μία μικρή αναφορά στην εθιμοτυπία της αγροτικής κοινωνίας, την οργάνωση, τις παραδόσεις και τη θρησκευτική ζωή.

Με την εμφάνιση της γριάς καπετάνισσας Συρραχίνας ο αφηγητής πετυχαίνει να ανανεώσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ο οποίος τώρα παρακολουθεί τα πάθη της Φλανδρώς. Η διήγηση της ιστορίας της Φλανδρώς, που αναφέρεται στην εκδίκη της θάλασσας, χρησιμοποιείται ως παράδειγμα και παρηγοριά για τις γυναίκες. Ακόμη, γίνεται αναφορά στην αρχαία αυτή ηρωίδα, που, όπως καταδεικνύεται και από το όνομά της («Φιλανδρώ θα πη μια που αγαπά τον άνδρα της»), αποτελεί υπόδειγμα συζυγικής πίστης, αγάπης και αφοσίωσης.

Στο κείμενο αναφέρεται ότι τα λόγια της γριάς Μαλαμίτσας δεν βρίσκουν ανταπόκριση σε καμία από τις γυναίκες («κανείς δεν την ήκουε»). Αντίθετα, η ιστορία, που αφηγείται η καπετάνισσα Συρραχίνα, επηρεάζει τις γυναίκες, καθώς η περιπέτεια της ηρωίδας παρουσιάζει πολλά συγγενικά στοιχεία με τον τρόπο ζωής τους και το ηθικό επιμύθιο στο οποίο καταλήγει και συνίσταται στο ότι ο θεός από τα αρχαία χρόνια ως τα χριστιανικά και τα νεότερα προστατεύει τα ανθρώπινα αισθήματα της πίστης, αγάπης και αφοσίωσης, ενδυναμώνει και ενισχύει ψυχολογικά τις γυναίκες, οι οποίες καθησυχασμένες κατευθύνονται προς τα σπίτια τους, για να συνεχίσουν τη ζωή τους και να επιτελέσουν τον κοινωνικό τους ρόλο.

Η ιστορία της Φλανδρώς

Η ιστορία της Φλανδρώς που διηγείται η γριά Συρραχίνα λειτουργεί παρηγορητικά, διότι

- αναφέρεται στην κοινή τους μοίρα
- η γριά Συρραχίνα που την αφηγείται είναι η ίδια παθούσα (αποχαιρετά τον γιο της)
- και τους μιλά με γλυκά και όμορφα λόγια

Γιατί ο Παπαδιαμάντης παρεμβάλλει την αφήγηση της Συρραχίνας για τη Φλανδρώ;

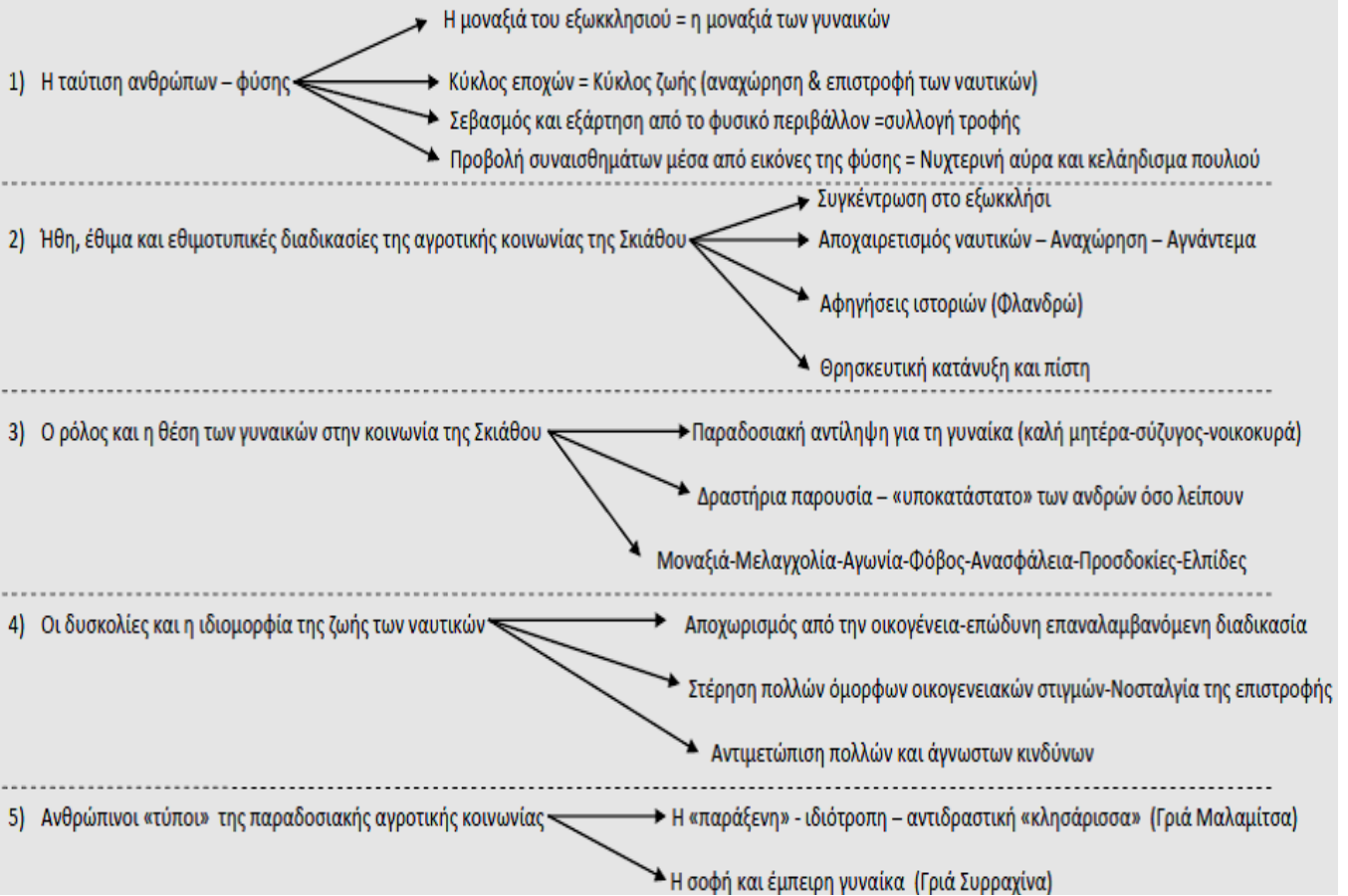
- ✓ Κεντρίζει το ενδιαφέρον
- ✓ Συναρπάζει τον αναγνώστη
- ✓ Επιβεβαιώνει όσα λέει για την αφοσίωση και την αγάπη

Ηθολογικά στοιχεία του κειμένου

Το διήγημα συγκεντρώνει πολλά ηθολογικά στοιχεία όπως, ήθη και έθιμα από τη θρησκευτική και κοινωνική ζωή, αλλά και χαρακτηριστικούς ανθρώπινους τύπους.

- Η λειτουργία που έκανε στο νησί την ημέρα των Φώτων ο γέρος ιερέας, την οποία παρακολουθούσαν τρεις-τέσσερις οικογένειες βοσκών και το έθιμο του αγιασμού των κυμάτων.
- Το έθιμο των καντηλιών, δηλαδή η συνήθεια των γυναικών της Σκιάθου να πηγαίνουν στο ξωκλήσι της Παναγιάς της Κατευοδώτρας και να ανάβουν τα καντήλια για να προστατέψουν τους ναυτικούς.
- Το αγνάντεμα των γυναικών από το βράχο του εξωκκλησιού και οι προσευχές τους για «καλό κατευόδιο».
- Η τυπική ενδυμασία των γυναικών της εποχής που συνήθως φορούσαν «υποκάμισα κόκκινα μεταξωτά με τραχηλιές ψιλοκεντημένες»
- Η υποχρέωση των αδερφών να προικίζουν τις αδερφές τους, «να τις φέρουν προικιά από την Πόλιν, στολίδια από την Βενετιάν, κειμήλια από την Αλεξάνδρεια».
- Η ζωή των ναυτικών και η σκηνή της αποχώρησης και του αποχαιρετισμού
- Η νηστεία μετά τις Απόκριες. Ακολουθούσαν οι εβδομάδες νηστειών με αχινούς και στρείδια.
- Η πίστη σε μυθικές διηγήσεις που ερμήνευαν τα φυσικά φαινόμενα
- Οι χαρακτηριστικοί ανθρώπινοι τύποι όπως ο σεβάσμιος γέρος ιερέας, η γιαγιά Μαλαμίτσα, η γριά Συρραχίνα.

Θεματικά κέντρα

Αφήγηση: παντογνώστης αφηγητής που

✓ περιγράφει το τοπίο και τις συμπεριφορές των ανθρώπων,

✓ ερμηνεύει την εθιμοτυπία και τις σκέψεις των γυναικών,

✓ καταγράφει τη συλλογική ψυχολογία των ναυτικών κατά την ημέρα της αναχώρησης.

Τρόποι αφήγησης:

➤ Περιγραφή

➤ Διήγηση

➤ Παραμυθιακή διήγηση (Εγκιβωτισμός)

Εγκιβωτισμός είναι η ενσωμάτωση μιας αφήγησης μέσα σε μια άλλη αφήγηση. Στην προκειμένη περίπτωση, η ενσωμάτωση της διήγησης της γριάς Συρραχίνας μέσα στην αφήγηση του συγγραφέα.